

Fitxes per a investigadors

Quines són les tècniques de recollida de dades?

Autora:

Fernández Núñez, Lissette. Institut de Ciències de l'Educació. Universitat de Barcelona.

Existeixen quatre tècniques o mètodes principals per obtenir informació: els documents, les entrevistes, l'observació i els qüestionaris (Blaxter, Hughes i Tight, 2000), els quals poden utilitzar-se sols o poden combinar-se per tenir diferents enfocaments sobre les variables en estudi (Hernández, Fernández i Baptista, 2003).

El fet de triar una o una altra eina depèn primordialment de si aquella que es pretén utilitzar és fiable i vàlida, tant si es tracta del qüestionari millor dissenyat com de l'entrevista aparentment més informal (Salkind, 1999). La confiabilitat d'un instrument es refereix al grau que la seva aplicació repetida al mateix subjecte o objecte produeix els mateixos resultats i la validesa al grau que l'esmentat instrument realment mesura la variable que pretén mesurar (Hernández et al, 2003).

Documents

Tot projecte d'investigació implica, amb més o menys intensitat, l'ús i l'anàlisi de documents, moltes vegades juntament amb altres tècniques, com per exemple, entrevistes amb informants clau. "S'espera que els investigadors llegeixin, compreguin i analitzin críticament els treballs d'altres, siguin col·legues d'investigació, professionals o polítics" (Blaxter *et al*, 2000, p. 205).

No obstant això, en alguns projectes la recollida de dades es basa gairebé exclusivament en documents de diversos tipus. Els projectes poden, per exemple:

- Basar-se en la biblioteca, per resumir críticament una àrea d'investigació ja estudiada i registrada per escrit.
- Basar-se en l'ordinador i consistir, en gran mesura, en l'anàlisi de conjunts de dades prèviament recollides.
- Tenir un interès polític, cas en el qual s'examinaran materials relacionats amb decisions polítiques específiques.
- Tenir una orientació històrica, el que implica recórrer als arxius disponibles i a altres proves documentals que encara es conserven.

Els investigadors els projectes d'investigació dels quals es basen en documents poden valer-se de dades secundàries, és a dir, de dades ja recollides i possiblement analitzades per altres.

Entre els documents que poden aportar dades secundàries hi ha:

- Censos i informes estadístics
- Informes oficials del govern
- Informes anuals de les empreses privades
- Documents institucionals
- Llibres i revistes
- Diaris, programes de ràdio i televisió

Entrevistes

En el mètode de l'entrevista es pregunta i/o es discuteix amb la gent sobre certs temes. Aquesta tècnica serveix per recollir dades impossibles d'obtenir mitjançant l'observació i els qüestionaris i permet innombrables variacions (Blaxter *et al*, 2000).

Algunes de les possibles variacions de la tècnica d'entrevista són:

- Pot realitzar-se personalment o a distància (per telèfon).
- Pot dur-se a terme a casa de l'entrevistat, de l'entrevistador, en el lloc de treball, al carrer o en algun altre "terreny neutral".
- Pot ser molt estructurada (conjunt de preguntes que exigeixen respostes específiques) o pot ser flexible i prendre la forma d'una discussió (no estructurada). Les entrevistes semiestructurades estan entre els dos extrems.
- Es poden utilitzar diferents maneres d'interrogar durant l'entrevista: interrogatori d'enquesta, interrogatori clínic, d'aula i de tribunals, entrevista personal, interrogatori penal i entrevista periodística.
- Es poden utilitzar recursos com les fotografies per estimular la discussió.
- Poden participar dues persones: l'entrevistador i l'entrevistat, o incloure a més d'una persona i a més d'un entrevistador
- L'entrevistat pot no saber per endavant quins temes o qüestions es discutiran.
- L'entrevista pot registrar-se de diverses maneres. És possible gravar-la i després transcriure-la, prendre notes durant l'entrevista i/o després d'ella, i en els casos en que hi ha dos entrevistadors, un pot conduir l'entrevista i l'altre prendre notes.
- El seguiment de les entrevistes també es pot fer de diverses formes. Per exemple, enviar la transcripció a l'entrevistat perquè la comenti, formular-li preguntes suplementàries o realitzar una sèrie d'entrevistes durant un període de temps, desenvolupant les unes a partir de les altres i explorant els canvis en les opinions o experiències de la persona entrevistada

Un aspecte clau a tenir en compte en les entrevistes, qüestionaris i interrogatoris és formular amb el major tacte possible les preguntes potencialment indiscretes. Per exemple, l'edat de l'entrevistat, l'estat civil, els ingressos, la classe social i el nivell d'educació assolit.

NOTA: comporta molt de temps transcriure i analitzar entrevistes gravades. Per exemple, Tizard i Hugues (1991) van gravar a nens a l'escola i en les seves llars amb la finalitat de conèixer com aprenien. A aquests autors els portava dotze hores transcriure una hora de gravació, més cinc hores per examinar la transcripció i afegir el context. La

transcripció d'una hora de conversa ocupava una mitjana de seixanta pàgines A4.

Observació

L'observació consisteix en el registre sistemàtic, vàlid i fiable del comportament o de la conducta manifesta, la qual pot utilitzar-se en circumstàncies molt diverses. (Hernández et al, 2003). Amb els mètodes o tècniques d'observació l'investigador participa mirant, registrant i analitzant els fets d'interès (Blaxter et al, 2000). El seu objectiu primari és registrar el comportament sense interferir-lo. Com a observador cal fer tot el possible per mantenir-se al marge de la conducta que s'està observant per no destorbar ni interferir-la (Salkind, 1999).

Els estudis basats en l'observació permeten una varietat d'enfocaments (Blaxter et al, 2000):

- Els fets poden registrar-se en el moment o més tard, ja sigui per l'investigador o utilitzant gravadores o altres equips
- L'observació s'estructura basant-se en un marc conceptual determinat o pot ser relativament flexible
- L'observador pot participar dels fets en estudi i interactuar amb els subjectes observats (observació participant) o bé actuar únicament en qualitat d'observador "imparcial" (observació no participant)

Els aspectes claus a tenir en compte al moment de realitzar una observació són (Blaxter et al, 2000):

- És el moment oportú per realitzar les observacions?
- Es necessita dissenyar un programa d'observacions o establir categories precodificadas? Si és així, és convenient realitzar un estudi pilot amb la finalitat de provar-les abans de registrar-les
- Com s'organitzarà el registre de les dades?
- És preferible registrar-ho "tot" o ser més selectiu?
- És possible que la seva edat, sexe, grup ètnic, vestimenta o altres característiques afectin les seves observacions?
- Fins a quin punt és artificial l'àmbit d'observació i vostè resulta visible com a observador? Té això alguna importància?
- L'observació és suficient o necessitarà participar o usar altres mitjans de recol·lecció de dades?
- Hi ha situacions a les quals no té accés però que seria interessant observar? Com farà per entrar per la "porta del darrere"?
- Si ha decidit participar directament en els fets observats, de quina manera equilibrarà les demandes de participació amb les d'observació?

De la mateixa manera que les entrevistes, l'observació com a mètode per recol·lectar dades pren molt temps, tant si l'investigador participa, com si no ho fa, en els fets o esdeveniments observats. Primer, cal tenir en compte el temps dedicat a l'observació pròpiament dita, i a aquest sumar-li el temps que portarà la interpretació i l'anàlisi de les dades. El temps pot reduir-se notablement si es categoritzen i s'estructuren les observacions per endavant, encara que això impliqui perdre tant els detalls com la flexibilitat.

NOTA: quan l'investigador s'interessa per un nombre limitat de fets específics, i s'anoten o es mesuren les reaccions dels participants davant certs estímuls, l'observació pot confondre's amb l'enfocament experimental. En canvi, quan l'observador és un participant clau i actiu en els fets estudiats, l'observació pot confondre's amb la investigació-acció.

Cuestionaris

Els qüestionaris són una de les tècniques de recollida de dades més utilitzada. Consisteix en formular per escrit preguntes puntuals a les persones les opinions, experiències o habilitats de les quals ens interessin (Blaxter *et al*, 2000, Hernández *et al*, 2003). Els qüestionaris estalvien temps perquè permeten als individus omplir-los sense l'ajuda o intervenció directa de l'investigador, ja que molts són auto-administrats (Salkind, 1999).

Existeixen diverses possibilitats a l'hora d'aplicar un qüestionari (Blaxter *et al*, 2000):

- Reunint als participants en un mateix lloc i aplicant-los el qüestionari a tots alhora.
- Enviar els qüestionaris per correu perquè el destinatari els completi i els remeti a l'investigador (és preferible enviar un sobre amb el port pagat per assegurar-se que la persona respongui).
- Fer les preguntes per telèfon o personalment. En aquest cas es tractaria d'una entrevista molt estructurada

Hi ha moltes maneres de formular les preguntes d'un qüestionari (Blaxter *et al*, 2000), i el seu contingut pot ser tan variat com els aspectes que mesuri (Hernández *et al*, 2003).

És possible assenyalar dos tipus de preguntes: les tancades i les obertes. Les tancades contenen categories o alternatives de resposta prèviament delimitades, és a dir, es presenten als participants les possibilitats de resposta i ells deuen circumscriure's a elles. Poden ser dicotòmiques (dues alternatives de resposta) o incloure diverses alternatives de resposta. Les obertes, per la seva banda, no delimiten per endavant les alternatives de resposta, per la qual cosa el nombre de categories de resposta és molt elevat, en teoria, és infinit (Hernández *et al*, 2003).

Existeixen certs suggeriments per formular de la millor manera les preguntes d'un qüestionari (Blaxter *et al*, 2000):

- Eviti les preguntes ambigües, imprecises o que suposen un coneixement especialitzat per part del participant
- Recordi que les preguntes sobre esdeveniments o sentiments del passat llunyà no sempre es responen amb exactitud
- Són més útils dos o tres preguntes simples que una molt complexa
- No formuli preguntes que pressuposen una resposta específica o que indueixen al participant a respondre de determinada manera, sinó les que permeten tota mena de resposta
- No redacti massa preguntes en termes negatius
- Recordi que les preguntes hipotètiques que transcendeixen l'experiència de l'entrevistat susciten respostes menys precises

- Eviti les preguntes ofensives i redacti les que són més delicades d'una manera i en un lloc que no afectin el percentatge global de respostes (per exemple, al final del qüestionari)
- No formuli massa preguntes de final obert, tant respondre-les com analitzar-les porta molt temps

Si es tenen en compte aquests suggeriments, s'elaborarà un bon qüestionari. No obstant això, sempre és aconsellable elaborar un qüestionari pilot abans de dur a terme tot l'estudi i modificar les preguntes segons les respostes rebudes (Blaxter et al, 2000).

En la Taula 1 es resumeixen els aspectes més importants a tenir en compte a l'hora d'elaborar un qüestionari (Salkind, 1999).

Taula 1. Punts importants a recordar en el disseny de qüestionaris (Salkind, 1999)

Supòsits bàsics en els que es fonamenta el qüestionari
El qüestionari no exigeix coses poc raonables de l'enquestat
El qüestionari no té un "propòsit ocult"
El qüestionari sol·licita informació que se suposa tenen els enquestats
Les preguntes en si mateixes
El qüestionari conté preguntes susceptibles de ser respostes
El qüestionari conté preguntes senzilles
Format en el qual es presenten les preguntes
Els reactius i el qüestionari es presenten en un format atractiu, professional i fàcil d'entendre
Totes les preguntes i pàgines estan numerades clarament
El qüestionari conté instruccions clares i explícites sobre com ha d'omplir-se i retornar-se
Les preguntes són objectives
Les preguntes estan ordenades, de les fàcils a les difícils i de les generals a les específiques
S'inclouen transicions d'un tema al següent
Es donen exemples si cal

Existeixen altres aspectes a tenir en compte al moment d'elaborar i presentar qüestionaris (Blaxter et al, 2000):

- Els qüestionaris han de presentar-se mecanografiats o impresos, d'una manera clara i atractiva i usant una tipografia que sigui llegible
- Si envia els qüestionaris per correu, adjunti una carta amb les seves dades personals, els objectius de l'enquesta i la direcció o el número telefònic de contacte
- Si els qüestionaris es completen per telèfon o en una entrevista personal, presenti's primer, doni la direcció o el número de telèfon de contacte, en el cas que li ho demanin, i prepari's per respondre a tot el que li preguntin sobre el qüestionari
- Si les preguntes toquen temes delicats, com succeeix amb molts qüestionaris, pot començar l'entrevista garantint que les respostes són estrictament confidencials

-
- Asseguri's que les instruccions sobre com ha de contestar les preguntes l'entrevistat siguin clares i precises
 - És millor que les respostes s'assenyalin sempre de la mateixa manera: amb una creu, traçant un cercle al voltant de la resposta que l'entrevistat jutja correcta o bé escrivint a l'espai corresponent
 - La longitud del qüestionari no ha d'excedir certs límits. No obstant això, és aconsellable deixar espais entre pregunta i pregunta perquè el text no es vegi molt ajustat
 - Quan el qüestionari és llarg o complicat i vostè espera obtenir un número substancial de respostes, podria codificar-les per endavant a fi d'agilitar el processament de les dades
 - Recordi que al final del qüestionari ha d'agrair als entrevistats i invitar-lo a col·laborar en el futur amb més comentaris i preguntes.

Documentació

Blaxter, L., Hughes, C. y Tight, M. (2000) *Cómo se hace una investigación*. Colección Herramientas Universitarias. Barcelona: Gedisa.

Hernández Sampieri, R., Fernández Collado, C. y Baptista Lucio, P. (2003) *Metodología de la investigación* (3a ed.). México: McGraw-Hill.

Salkind, N.J. (1999) *Métodos de investigación* (3a ed.). México: Prentice-Hall.

Tizard, B. y Hugues, M. (1991) *Reflections on young children learning*. En G. Walford (comp.) *Doing educational research* (pp. 19-40). Londres: Routledge.